

DİVAN EDEBİYATI'NDA TEMMUZİYYE VE MUSTAFA SÂMİ'NİN TEMMUZİYYESİ

Abdulkadir ERKAL*

ÖZET

Divan şiirinin nazım şekillerinden biri olan 'Kaside'nin teşbib bölümü, divan şiirinin türlerinin ortaya konulmasında büyük bir öneme sahiptir. Bu bölümde yer alan türler, bu şiirin sosyal yapısını da ortaya koymaktadır. Ağırlıklı olarak zaman-mekân tasvirlerine yer verilen teşbillerde, en fazla tercih edilen konu ise bahariyedir.

Bizim bu çalışmada ele aldığımız konu olan Temmuziyye (Sayfiyye), divan şairlerince yeterince üzerinde durulmamıştır. Bunun başlıca sebepleri arasında, yaz mevsiminin sıcaklıktan başka bir özelliğinin olmamasından dolayı yeterince mazmun üretilmemesini gösterebiliriz.

Giriş:

İnsanoğlu tabiatla yaşayan bir varlık olarak, şüphesiz yakın çevresi ve çevresindeki tabiat olaylarıyla ilgilenmiş, çoğu zaman da bunların etkisinde kalmıştır. Bu etki karşısında kayıtsız kalmayarak, bunu çeşitli yollarla tasvir etme yoluna gitmiştir. Nesne ve kavramların sıfatlarını belirtip, benzerleri ile karşılaştırarak anlatmak, onları zihninde canlandırmak, şekillendirmek mümkündür. Tasvir yapan kişi, hem kendi gözlem kabiliyetini hem de hayal gücünü ortaya koyar. Böylece okuyucunun muhayyilesini harekete geçirir.

Divanlarda yer alan manzumelerin önemli bir kısmının rediflerinde tabiata ait unsurların yer alması, divan şiirinin tabiata ve çevreye verdiği önemin işaretidir. Hemen her divanda 'mehtâb', 'güneş', 'gül', 'sünbül', 'lale', 'nergis' vb. redifli şiirlere fazlasıyla rastlamak mümkündür.

Divan şairleri tabiat ve çevre ile ilgili unsurları bir çok değişik benzetmeye konu ederken, bazen de gördüklerinin yanında görmek istedikleri çevreyi de ifade etmişlerdir.¹

Divan şiirinde zaman-tabiat unsurları içinde konu edilen mevsimler, hem bir doğa olayı, zaman dilimi, hem de toplumun sosyal yapısı ve yaşam şartları doğrultusunda yansıtılmıştır. Bu bakımdan, o dönem insanların tabiata bakışı,

* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

¹ M. Nejat Sefercioğlu, "Divan Şiirinin Çevreye Bakışı", Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, S.1, İstanbul 1999, s.86.

mevsimlerde yaptıkları işler, bayramlar, düğünler ve çekilen sıkıntılar ifade edilmiş; memnuniyetler ve şikâyetler devlet büyüklerine sanatsal bir ifadeyle sunulmuştur.

A) Divan Edebiyatında Temmuziyye:

Divan edebiyatında yaz mevsimini konu alan şiirler 'Temmuziyye' olarak adlandırılır. Divan şairleri, Yaz (Sayf) mevsiminin özelliklerini Temmuz ayı adı altında dile getirmeyi tercih etmişlerdir. Diğer mevsimlere göre daha az yer verilen Temmuziyye, şairlerce pek rağbet görmemiştir. Buna sebep olarak yaz mevsimi ile ilgili mazmunların azlığı gösterilebilir. Bu mevsimin özelliği olan sıcaklık ve kuraklıkla ilgili olarak benzetme unsurunu şairlerce ortaya koyma güçlüğü, bu türün fazla işlenmemesine yol açmıştır.

Bahar tasvirlerinin gerek zaman farklarını belli etmek, gerekse eseri renkli tablolarla süslemek bakımından sık sık kullanılmasına karşılık yaz ve diğer mevsim tasvirlerinin yok denecek kadar az kullanıldıkları görülmektedir. Çünkü baharın dışındaki mevsimler, aşırı sıcaklık veya soğuklukları sebebiyle onun yerini tutamayacakları gibi çiçekler, kuşlar, renkler vb. dekor teşkil edecek ayrıntılı ve zengin unsurlar bakımından da bahar derecesinde değildirlir. Hâl böyle olunca bu mevsimler -özellikle yaz mevsimi- yalnızca konuya uygun bir dekor teşkil etme amacıyla kullanılabilmiştir.²

Divan şiirinde yaz mevsimi; *yaz, sayf, temmûz, tâb-ı temmûz, tâbiş-i temmûz, eyyâm-ı temmûz, şiddet-i germâ, tâb-ı germâ, fasl-ı cahim, sıklet-i eyyâm, dem-i bahûr, eyyâm-ı bahûr, vakt-i germâ* gibi terimlerle ifade edilmektedir.

Yaz mevsimi ile ilgili olarak benzetme unsuru bulmakta güçlük çeken Divan şairleri, bu mevsimi tasvir ederken hemen hemen aynı kelime ve terkipleri kullanmışlardır. En çok kullanılan kelimeler; *âb, âfitâb, ahker, âteş, âteş-feşân, bâd, bahûr, büryân, cihân-tâb, çekide, duzâh, germ, germâ, gurâb, güdâzende, güdahte, gülâb, habâb, hâkister, harâret, hurşid, huşk, ka'r-ı deryâ, kebâb, mâhi, mâh-tâb, murg, müzâb, nâr, nirân, perişan, pertâb, pîç ü tâb, pulâd (fulâd), sehâb, serâb, simâb, suzân, suziş, sûznâk, şem', şerer (şerâr), şihâb, şu'le, tâb-ı mihr, tef ü tâb, tennûr, ter.*

Divan şairleri, yaz mevsimine kasidelerde olduğu gibi gazelerde de pek yer vermemişlerdir. Bahar, kış ve hazan mevsimlerinin özellikleriyle ilgili çeşitli benzetme unsurları sık kullanılırken, yaz ile ilgili benzetme unsuru kurulmamıştır. Yaz mevsiminin yer aldığı pek az beyitte ise, diğer mevsimlerle beraber zikredilmesi

Ser-sebz oldı işret-i bâğı şu resme kim
Sebz oldı kış u yaz u harif ü bahar serv
Necâti Bey K 21/27

² A. Atilla Şentürk, 16. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, İstanbul 2002, s.239.

Yek-tavr ile bahâr u hazânım geçer gider
Hecr ü keder ne işler eder yaz u kış bana
Erzurumlu Zihni G 12/4

ve kış ve bahar mevsimiyle tezat oluşturması bakımından yer almıştır.

Nevbahâr u mihre cânı yok diyâr-ı fûrkâtün
Sovugı berd-i 'acüz u ısısı *tâb-ı temûz*
Zâti G 560/3

Bahârun zîr-i bâr-ı minnet-i nevrûzı olmakdan
Harâret-dîde-i *eyyâm-ı bahûr* olmamız yegdür
Nâbi G 77/5

İ'tidâl üzre esüp sayf u şitâsında nesîm
Ki gül ü goncasını hurrem ü handân eyler
Cevrî K 29/6

Rakîbe yaz mevsimi gibi mülâyimsin sen
Bize şimâl-i zemistân gibi mizâcun serd
Behiştî G 82/4

Tabiatta baharın ardından gelen yaz mevsimi, dünyayı sıcaklığa boğar. Bahar mevsimi, bütün güzelliklerini, ihtişamını kadınların güzelliklerini saklayan bir peçe gibi örtmüş, kendini tabiattan saklamaya başlamıştır:

Bir dem ki zâil olup hüsni müste'âr-ı bahâr
Cemâl-i pîrezen-i dehr der-nikâb olmuş
Nâilî K 18/9

Güneş dünyaya daha yakın olmasıyla, bahar mevsiminin hükmü sona erer. Güneşin bu etkili sığağında tabiattaki canlı, cansız tüm varlıklar etkilenir. Canlılar sıcaklık ve susuzluktan kururlar. Topraklar kavrulur, birer ateş kuru haline gelir. :

Temûz irişdi cihân gark-ı tef ü tâb oldu
Zemîn harâretile vakf-ı pîç ü tâb oldu
Mustafa Sâmî K 5/1

Ne oldu *sayfa* ki yiğitliğe teşebbüh edip
Harâret ile yakardı cihân için yeksân
Ahmet Paşa K 39/9

Temmuzdaki sıcaklık etkisini öyle güçlü şekilde gösterir ki, yeryüzünde bulunan en ufak taşlar daha birer ateş topu hâline gelir. Bu küçük şeyleri dahi ele

almak mümkün değildir. Çünkü onların ocakta yanan ateş korlarından hiçbir farkı yoktur:

O denlû şiddet-i tâb-ı temûz kim zerrât
Cihânda her biri bir kurs-ı âfitâb oldu
Mustafa Sâmî K 5/4

Yaz mevsiminde sıcaklığın artmasıyla canlılarda baş gösteren terlemeden dolayı su kaybı olur. Bu sebeple canlılar bu mevsimde daha fazla suya ihtiyaç duyarlar. Fakat bu temmuz güneşi suları ya kurutmuştur, ya da kaynama noktasına getirmiştir. Bu mevsimde yağan yağmur dahi rahatlama değil, işkence verir. Yağmur da sıcaklıktan etkilenmiş, sanki yeryüzüne ateş yağdırmaktadır:

Bir mertebe oldu germ-i gerdûn
Âteş dökülür zemîne her ân
Râmi K 20/2

Dökülen hâke bu fasl içre değildir bârân
Hûy-feşân olmadadır tâb-ı temûz ile sehâb
Nefî K 32/4

Temmuzda, dünya bir cehennem yerine dönmüştür. Öyle ki bu sıcaklığın karşısında, en yüksek sıcaklıkta eriyen madenler, güneşin sıcaklığının karşısında da fazla dayanamayıp erimeye başlarlar. Madenlerin erimelerinden dolayı yeryüzü âdeta bir cıva denizi haline gelir:

Tâb-ı mihr oldu güdâzende-i mihr eyler
Ma'den-i sîm olan yerleri bahr-ı sîmâb
Nefî K 32/6

Kılıp yâ hûn-ı ma'âdin urûk-ı hâkde cûş
Güzârîş-i tef-i hurşîd ile müzâb olmuş
Nâilî K 18-12

Yaz mevsiminin bu etkili sıcaklığı canlılar için işkenceden başka bir şey değildir. Soğuğa karşı korunmanın yolları olsa da, bu temmuz güneşinden korunmanın yolu pek yoktur:

Îlâc-ı derd-i ser etsin dîv-i tabîb-i zamân
Bu demde var ise pür tâb-ı ıztırâb olmuş
Nâilî K 18/3

İleride de verdiğimiz örneklerde de görüleceği gibi yaz mevsimi, divan şairlerince sıcaklığı yönü ile ele alınmıştır. Bu sıcaklığın faili olarak görülen güneş,

dünyaya en büyük zulmünü yapmakta, yeryüzünü cehenneme döndürmektedir. Canlılar bu sıcaklığa karşı aciz ve korunmasız kalmışlardır. Denizler kurumakta, ırmakların suyu çekilmekte, toprak ateş topu gibi patlamakta, yağın yağmur sıkıntısından başka bir şey vermemektedir.

Divan şairleri yaz mevsimi ile ilgili tasvirlerinde, bu mevsimin olumsuzluklarının yanında güzel olan yanlarını ortaya koymamışlardır. Oysa ki olumsuzlukları ağır basan güz ve kış mevsimlerinin dahi iyi taraflarını ayrıntılarıyla dile getirmişlerdir. Meselâ güz, bolluk bereket; kış ise dinlenme mevsimidir. Güzde hasat yapılır, ambarlar yiyeceklerle dolar. Kışın yağın kar berekettir. Oysa yaz yağmuru büyük bir zulümdür.

Sonuç olarak, bu da bize şunu gösteriyor ki, soğuğa karşı insanlar tedbirini alabildiği için, kışa olumlu yaklaşmaktadırlar. Oysa sıcaklığa karşı alınacak hiçbir tedbir yoktur. Sıcaklıktan dolayı insanlar kaçacak, korunacak yer bulamadıkları için çaresizdir. Suya girip serinlemek, gölgeliklerde durmak sadece o anlık için rahatlatıcıdır.

B) Yaz Mevsimi İle İlgili Unsurlar:

1) Güneş (hurşîd, tâb-ı mihr, âfitâb, üstâd-ı mihr):

Güneş, daha ziyade ışık ve aydınlık vermesi, parıltısı, ısı taşıması ve dağıtması bakımından ele alınır. Güneş, divan şiirinde bu sıfatları ile bir sultan ve güzellik timsalidir.

Divan şairlerince sürekli olarak ‘nur, ziya, hüsrev-i haver, sultan-ı bahr vb.’ şeklinde adlandırılan güneş, Yaz mevsiminde ışıklarını yeryüzüne daha yakından göndermesiyle, dünyayı bir cehennem yerine çevirir. Yeryüzündeki bütün varlıklar da bu sıcaktan etkilenmeye başlar:

Olsa i'câz-ı yed-i beyzâ n'ola bî-i'tibâr
Tâb-ı mihr itdi cihânı ol kadar pür tef ü tâb
Fehim K 5/6

Etkili ışıklarından dolayı bir altın işleyicine benzetilen güneş, feleklerin potasını öyle yakıcı eder ki, etrafındaki ay ve yıldızları gümüş gibi eriterek cıva damlası hâline getirir. Tabiatta bu sıcaklığa dayanacak hiçbir kuvvet yoktur:

Pûte-i eflâki zer-ger-i üstâd-ı mihr
Ol kadar pür-tâb u süzân kim degüldür mâh-tâb

Katre-i sîm-âb-veş bir yirde idüp ictimâ'
Külçe oldı rîze-i sîm ahterân olup müzâb
Fehim K 5/3-4

Güneşin bu yakıcı ışıklarından bunalan insanlar güneşe karşı isyankâr tavır sergiler ve onu feleğe şikâyet ederler:

Âfitâbâ âfitâbâ el-hazer sad-el-hazer
Ol meh-i hüsnüm yakup yandırmadan kıl ictinâb

Yohsa vallâhi senün bir âh-ı 'âlem-sûz ile
Eylerem ahvâlünü 'arz-ı der-i gerdün-cenâb
Fehim K 5/26-27

2) Yeryüzü (çemen, sahn-ı bostan, gülşen):

Yaz mevsiminde, yeryüzündeki bitkiler kuruyarak birer ateş topunu andırır. Otlar, çiçekler, bahar mevsimindeki bütün güzelliklerini kaybederek, sıcağa çaresiz teslim olmuş ve kurumuşlardır. En ufak bir temasta dağılarak birer toz hâline gelirler:

Virürse reşhâ-i lutfun tarâvet-i nisân
Fezâ-yı gülşeni huşk etmeye dem-i bâhur
Nev'î K 22/44

Kalması çemende sebze-i ter
Hâkistere döndü sahn-ı bostân
Râmi K 20/14

Bahçeler ve çemenlikler yaz mevsiminde yakıcı sıcaklık nedeniyle gül, çiçek yerine artık ateş kuru bitirmektedirler:

Güller yerine çemende her dem
Ahker bitürür şerâr-ı nirân
Râmi K 20/12

3) Kuşlar (bûlbûl, gurâb, kebk, murg, perrân, ukâb):

Yaz mevsiminde, sıcaklıktan en fazla etkilenen canlılardan biri de kuşlardır. Kuşlar sıcaklığın etkisiyle bir ateş denizini andıran havada canlı canlı yanarak kebab hâline gelmişlerdir. Yaz mevsiminde kuşlarla ilgili olarak tek benzetme ateş üstünde pişen kebab olmuştur:

Tenûr-ı nâre dönüp tâb-ı mîhrden deryâ
Fezâ-yı bahra murgâniyân kebâb olmuş
Nâili K 18/7

Eylemekte fart-ı şevkinden semâ'-ı dem-be-dem
Seyr idüp murg-ı hevânun yandıgun murg-ı kebâb
Subhizâde Aziz K 1/8

Düşmedin dâm-ı hayâle dahi bir demde eder
Tâb-ı endîşesi murgân-ı ma'âniyi kebâb
Nef'i K 32/8

Kartallar, küçük kuşların en büyük korkusudur. Kartallar, küçük kuşları avlayarak beslenirler. Bunun için küçük kuşlar kartalların yaşadığı yerlerden uzak durmaya çalışırlar. Yaz mevsiminde sıcaklıkların dayanılamayacak derecede artması kuşları çaresiz ve güçsüz bırakır. Öyle ki kuşlar sıcaklığın verdiği zulüm ile kartalın pençesi altında ölüm arasında kalmışlar, bir anlık gölge için kartalın kanatlarını birkaç dakikalığına da olsa rahatlık saymışlardır:

Sâye-i bâline bir dem rahât ümmidiyle kebk
İtdi 'ammden kendüyi pertâb-ı çengâl-i 'ukâb
Fehim K 5/14

Tâb-ı germâdan penâha uçsa çeşminde n'ola
Şimdi murgân-ı hevânun sâye-i perr-i 'ukâb
Subhizâde Aziz K 1/8

4) Balık (mâhi):

Kuşların havada çektiği azabı balıklar da denizde çekmektedir. Sıcaklıkla birlikte nehirlerdeki sular çekilince balıklar susuz kalır ve güneş ışıklarının altında pişmeye başlarlar. Denizlerdeki balıklar ise deniz suyunun çok ısınmasından dolayı suyun içinde haşlanan kebapı andırırlar:

Mâhileri şimdi âb içinde
Te'sîr-i harâret itdi büryân
Râmi K 20/3

Düşünce pertev-i hurşîd ka'r-ı deryâya
Derûn-ı yemnde olan mâhiyân kebâb oldı
Mustafa Sâmi K 5/3

5) Karpuz:

Karpuz, yaz mevsiminin en önemli yiyeceğidir. Sulu ve serin olmasından dolayı insandaki harareti düşürür ve serinlemesine yol açar. Bu mevsimde karpuz, altından, hatta bütün kıymetli eşyalardan bile daha kıymetlidir:

Hâk-i pâya karpuz yuvarlamaz Hâmid begim
Vakt-i germâlarda gâyet şîrîn olur karpuz
Muhammed Hâmid G 40/5

C) Yaz Mevsimi İle İlgili Benzetme Unsurları:

1) Cehennem (cahîm, duzah):

Cehennem, imansız ölenler ile suçları bağışlanmayan günahkarların uğrağıdır. Kur'an'da bazen nar, lâzâ, sakar, hutâme, hâviye kelimeleriyle de karşılanan cehennemin bir çok sıfatı ateşe ait sıfatlardır.

Divan şiirinde tamu, cahîm ve duzah şekilleri de kullanılan cehennem, âşğın çektiğı ayrılık acısıdır. Cehennem, ateş olması ve yakma özelliğıyle çok kullanılır.³

Yaz mevsiminde güneş bütün gücüyle dünyaya hükmedince, yeryüzü sıcaklıktan yanar kavrulur. Bu sıcaklık öyle dayanılmaz bir sıcaklık ki, cehennemden hiçbir farkı yoktur. Bu sıcakta insan öyle terlemekte âdeti kendi terinin içinde boğulmaktadır. İnsanın terden çektiğı işkence, Firavun'un denize düşüp suda boğulmasına benzetilmiştir. Firavun'un cehennemi deniz, insanın cehennemi ise yaz mevsimi olarak düşünülmüştür:

Isınırdı yerine ka'r-ı çeh-i duzahda
Etse Fir'avnî felek böyle hevâdan gark-âb
Nefî K 32/9

2) Kaknus:

Gayet büyük ve efsanevî bir kuştur. Rüzgâr estikçe delikli gagalarından çeşit çeşit çıkardığı sesler ile etrafına toplanan kuşları yiyerek geçinirmiş. Bir sene yaşadktan sonra çalı çırpı toplayıp üzerine çıkararak ötmeye başlamış. Ötüşü kendisini coşturunca kanatlarını çırpımaya başlar, kanatlarının çıkardığı kıvılcımlardan otlar tutuşur ve birlikte parlak bir alevle yanarlarmış. Geride kalan küllerinden bir yumurta ortaya çıkar ve bir yavru doğurmuş.⁴

Kaknus, divan şiirinde kendi çıkardığı ateşte yanması olayı ile sık sık benzetmeler kurulur. Yaz mevsimi ile ilgili ise, kuşlar sıcaklıktan dolayı kızarırlar ve kebab haline gelirler. Kaknus dahi kendi yakıcı özelliğı olmasa dahi bu sıcaklıkta diğer kuşlar gibi yanarak kebab olur:

Âteşin-dem olmadan *kaknûs*-ı zerrîn-bâl-i çarh
Kendü de olsa 'aceb mi şu'lesi içre kebâb
Fehim K 5/2

3) Semender:

Ateşte yanmayan bir çeşit efsanevî hayvandır. Deniz atına benzeyen bu hayvanın, ateşe girdiğı zaman bir çeşit yağlı madde ifraz ederek kendini koruduğı rivayet edilir. Bir başka rivayete göre ise yalnızca ateşte yaşar ve ateşten çıkınca

³ İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara 1991, s.99.

⁴ İskender Pala A.g.e., s.277; Ömer Ferit Kam, Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı, (hzl.:Halil Çeltik), Ankara 1998, s.172-174.

ölmüş.⁵ Havanın sıcaklığı aslâ bu hayvana zarar vermezmiş.⁶ Semender divan şairlerince 'aşk ıstırabının sembolü' olarak kabul edilir.

Yaz mevsiminde, güneşin yakıcı sıcaklığından korkmamak elde değildir. Bu sığağa ancak altın renkli çadır şeklinde olan derisiyle semender dayanabilir. Semender, tüyünün rengi ve ateşe dayanıklılığı özellikleriyle ele alınmıştır:

Sûziş-i hûrşidden havf eylerse sezâ
Şu'le-i nârı *semender* hayme-i zerrîn-tınâb
Subhizâde Aziz K 1/2

4) Bülbül:

Divan şiirinde bülbül, âşığı simgeler. O, şarkılarıyla ağlayıp inleyen, durmadan sevgilinin güzelliklerini anlatan ve ona aşk sözleri arzedan bir âşığın timsalidir. Bülbül güle âşık kabul edilir.⁷ Daima gül bahçelerinde dolaşır.

Bülbül temmuz sığağında gül bahçesinde, gönlü yaralı şekilde ah edip inlerken, ağzından çıkan bu âhlar ateş topu olup bütün bahçeyi yakar. Bu hâliyle bir ejderhaya dönen bülbül, temmuz sığağı gibi etrafı yakıp kavurmaktadır:

Âh-ı dil-i *bülbül* ol hevâda
Gencine-i bâğa oldı su'bân
Râmi K 20/16

Bülbülün sesi, temmuz ayının etrafa dağıttığı ateş ve parlaklık kadar yakıcı ve büyüleyicidir:

Sıklet-i eyyâm söyletmez beni dil-sûzduz
Sürme-i âvâz-ı *bülbül* tâbîş-i temmûzduz
Haşmet G 61/1

Temmuz sığağı bülbülü de fazlasıyla etkilemiştir. O da sıcaktan diğer hayvanlar gibi şikayetçidir. Öyle ki, yuvasında sıcaktan yanıp kavrulan bülbül, ateş üstünde şişe geçirilip döndürülerek pişirilen kebaba dönmüştür:

Şiddet-i germâdan âlem buldı şöyle piç ü tâb
Oldı her bir çüb-ı lâne *bülbüle* sîh-i kebâb
Subhizâde Aziz K 1/1

⁵ İskender Pala, A.g.e., s.435.

⁶ Ferit Kam, A.g.e., s.190.

⁷ İskender Pala, A.g.e., s.90.

5) Yed-i Beyza:

'Beyaz el' manasına gelen yed-i beyza, Allah tarafından Hz. Musa peygambere verilen bir mucizedir. Hz. Musa Allah'ın emri ile elini koynuna sokar ve çıkarır, böylece eli güneş gibi parıl parıl parlardı. Firavun'a karşı gösterilen bu mucize edebiyatta sık kullanılır. Tasavvufta İlâhî gücün gerçekleşip ortaya çıkmasına bir semboldür.⁸

Yaz mevsiminde güneşin etkileyici ışıkları yed-i beyzaya benzetilmiştir. Bu mevsimde güneşin parlaklığı o derece aydınlık ve sıcaklıkla doldurdu ki, bu en büyük mucizedir. Bu mucize varken yed-i beyza mucizesine gerek yoktur:

Olsa i'câz-ı yed-i beyzâ n'ola bî-i'tibâr
Tâb-ı mihr itdi cihânı ol kadar pür tef ü tâb
Fehim K 5/6

6) Gül Suyu (Gülâb):

Güllerin damıtılmasından elde edilir. Divan şairlerince kokusu, elde edilişi, şişe ve bunun gibi kaplarda muhafazası, bazı yiyecek ve bilhassa içeceklerle katılması, bu arada çeşitli vesilelerle saçılması gibi hâl ve hususiyetlerle mevzubahs edilmiş olup, sevgilinin yüzü ve yanağı, teri, aşkın gözyaşları olarak görülür.⁹

Yaz mevsiminde aşırı sıcaktan dolayı insan vücudundan çıkan terler gül suyuna benzetilmiştir:

Terâveş-i arak-ı verd-i âfitâb ile çarh
Misâl-i şişe-i inbîk pür gülâb olmuş
Nâilî K 18/4

İdüp kemâl ile germiyet-i hevâ te'sîr
Çekide-i arak-ı gülruhân gülâb oldu
Mustafa Sâmi K 5/2

7) Tandır (Tennûr):

Tandır, bugün küçük yerleşim yerlerinde ekmek yapımında kullanılan önemli bir unsurdur. Divan şairleri, günlük hayatta evinin içinde, mutfağında her gün kullandığı bu unsuru şiirlerinde kullanırken de çevrenin diğer tabii güzellikleriyle ifade etmeyi tercih eder.

Tandırın yuvarlık ve kubbe şeklinde oluşu sebebiyle gökyüzü tandıra benzetilir. Gökyüzündeki güneş, ay ve yıldızlar ise tandırda pişen ekmeklerdir.¹⁰

⁸ İskender Pala, A.g.e., s.523.

⁹ Harun Tolasa, Ahmed Paşanın Şiir Dünyası, Ankara 2001, s.487.

¹⁰ Harun Tolasa, A.g.e., s.404.

Tandır, denizin sıcaklığıyla bağlantı kurulmuştur. Sıcaklığın etkisi ile denizin üstündeki su kabarcıkları ateş koru gibi yanarak kül hâline gelmiştir. Bu şekilde denizde oluşan girdap ateş dolu bir tandırı anımsatmaktadır:

Döndü hakister-i pür-ahkere rîk-i ummân
Ahkeri gevher ü *tennûr*-ı pür-âteş girdâb
Nef'î K 32/10

Denizde yaşayan balıklar da bu tandırda pişerek kebab olmuşlardır:

Tennûr-ı nâre döntüp tâb-ı mihirden deryâ
Fezâ-yı bahra murgâniyân kebâb olmuş
Nâilî K 18/7

D) Mustafa Sâmî'nin Temmuziyesi:

Mustafa Sâmî 1680'li yıllarda İstanbul'da doğmuştur. Arpaemini (Ticaret Bakanı) Osman Efendi'nin oğlu olduğu için Arpaeminizâde diye tanındı. Öğrenimini tamamladıktan sonra hâcegânlık mesleğine girdi. Arpaeminliği kâtipliğine, evkaf muhasebeciliğinde ve şehreminliğinde bulundu. 1730 yılında I. Mahmut devrinde de vakanüvis oldu. Ölüncüye kadar da bu görevde kaldı. Sami 1733 yılında İstanbul'da öldü. Şairin 'Divan' ve 'Tarih-i Vekayi' isimli iki önemli eseri vardır.¹¹

Sami Divanı'nın 5. Kasidesi¹² olan 'Temmuziyye' başlıklı şiir, toplam 53 beyit olup, ilk 11 beyitinde bu tür ele alınmıştır. Kaside, dönemin padişahı I. Mahmud'a sunulmuştur. Sami, aşağıda da geniş olarak incelediğimiz gibi, bu şiirinde Yaz mevsimin özelliklerini ayrıntılarıyla dile getirmiş, tabiattaki değişikliği, bu değişiklik karşısındaki canlıların durumunu şairliği çerçevesinde ifade etmiştir.

1 *Temûz irişdi cihân gark-ı tef ü tâb oldı*
Zemîn hararetle vakf-ı piç ü tâb oldı

¹¹ Mustafa Sami'nin hayatı ve eserleri hakkında daha geniş bilgi için bk.: Kemal Kahramanoğlu, *Sâmi Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya 1995; Fatma Sabiha Kutlar, *Arpaeminizâde Sâmî Divanı (Tenkidli Metin, İnceleme, Özel Adlar Dizini)*, Hacettepe Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 1996; Fatma Yaşar Aksoy, *Divan-ı Sâmî*, Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1992; Büyük Türk Klasikleri, *Sâmî Arpaeminizâde*, C.6, s.299-304, İstanbul 1987; Erhan Afyoncu, "Vekayi'nüvis Arpaemini-zâde Mustafa Sâmî'nin Hayatı Hakkında Yeni Bilgiler", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.1, İstanbul 1999, s.235-242; Mustafa Aslan, "Sâmî Divanında Müzik", *İlmi Araştırmalar*, S.6, İstanbul 1998, s.35-62.

¹² Divan-ı Sâmî, Bulak Matbaası, İstanbul 1253. s.33-35.

“Temmuz ayı geldi, dünya sıcaklık ve hararete gark oldu. Yeryüzü hararet dolayısıyla bu kıvrım kıvrım sıcaklığa teslim oldu.”

Temmuz ayı yaz mevsiminin en sıcak aylarından biridir. Güneş ışıklarının yeryüzüne en yakın olduğu zamandır. Bunun için dünya sıcaklıktan kavrulur. Toprak susuzluktan çatlamaya başlar.

2 *İdüp kemâl ile germiyyet-i hevâ te'sîr*
Çekide-i 'arak-ı gülruhân gülâb oldı

“Tamamıyla sıcak olan bu mevsimin tesiri, gül yanaklara damlayan terleri gül suyuna dönüştürdü.”

Gül suyu zor elde edilen bir sudur. Güllerin damıtılmasından elde edilen bu su oldukça kıymetlidir. Ayrıca güzel kokusu da vardır. Ter de, insanda sadece sıcaklarda zuhur eden ve damla halinde çıkan su olduğu ve azlığı ifade ettiğinden şair teri gül suyuna benzetmiştir.

3 *Düşünce pertev-i hûrşîd ka'r-ı deryâyâ*
Derûn-ı yemmede olan mâhiyân kebâb oldı

“Güneşin ışığı denizin dibine düşünce, denizin derinliklerinde yaşayan balıklar kebab oldu.”

Güneşin etkili sığından dolayı denizlerdeki sular da kurumuştur. Suların kurumasıyla birlikte, balıklar susuz kalmış ve sığın da etkisiyle kebab gibi pişmişlerdir. Şair bu beyitte mübalağa ile temmuz sığın denizleri dahi kurutacak güçte olduğunu ifade etmeye çalışıyor.

4 *O denlü şiddet-i tâb-ı temüz kim zerrât*
Cihânda her biri bir kurs-ı âfitâb oldı

“Zerrecikler, Temmuz sığın şiddeti ile dünyada birer ateş topu haline geldiler.”

Şair, bu beyitte sıcaklıktan dolayı yeryüzündeki küçük cisimlerin çok kızgın hale geldiğini ve onların adeta birer ateş parçasına dönüştüğü için elle dokunulamadığını ifade etmektedir. Güneşin sığın her tarafı yakıp kavurmaktadır ve yeryüzündeki ufak parçalar sanki güneşten kopup da dünyaya düşmüş gibidir.

5 *Bu demde katre-i bârân degül harâretden*
O denlü pûte-i gerdûn pür iltihâb oldı

“Bu sıcaklıkta gökten yağın yağmur değil, harareten dolayı yanan gökyüzü tavasından düşen ateş parçacıklarıdır.”

Tavaya benzetilen gökyüzü, bir ocağın üstündedir. O ocak da güneştir. Tavadaki su buharlaştığı için su kalmamıştır. Tavada bulunan maddeler susuzluktan dolayı patlar ve etrafa dağılır. Şair Temmuz yağmurunu bu patlayan ateşli parçalara benzeterek Temmuz yağmurunun insanları serinletmediğini, aksine yaktığını anlatmaya çalışmıştır.

Bu beyitte hastalıklarla ilgili terimler kullanılmıştır. İltihap, bir yaranın ateşlenmesi ve o yaradan irin akmasıdır. Bu benzetme ile de yağmur yaradan akan irine benzetilmiştir.

6 *Siyeh gamâmî güdâzendegi-i hürşîdi*
Misâl-i külçe-i fulâd eritdi âb oldı

“Eritici özelliği olan güneş, siyah bulutu çelik bir külçe misali eriterek onu suya dönüştürdü.”

Çelik; su verilerek çok sert ve esnek duruma getirilebilen, bileşiminde az miktarda karbon bulunan maddedir.¹³ Siyah bulutlar yağmur yüklüdür. Rengi itibariyle de çeliğe benzer. Oldukça katı görünür. Yağmurun yağması, bulutun erimesi demektir. Şair, bulutu çeliğe benzettiği için; yağmuru çeliğin sıvı hale geçmesi olarak görmektedir. Bunu da sıcaklığın etkisine bağlamaktadır. Dünyadaki en sert madde olan çelik dahi bu sığağa dayanmamaktadır.

7 *Bu fart-ı hürri-hevâ iştidâd-ı germâdan*
Tuyûra bâ'is-i hem-reng-i gurâb oldı

“Havanın bu taşkınlığı sıcaklığın şiddetindedir. Bu sıcaklıktan dolayı kuşlar karganın rengine döndü.”

Sıcaklığın etkisinden dolayı, esen rüzgâr da serinletici özelliğini kaybetmiş, o da yakıp kavurmaya başlamıştır. Bütün kuşların karganın rengine girmesi; karganın kömür rengine olduğu içindir. Bu benzetmeye göre kuşlar, bu sıcaklıkta yanıp kömür haline gelmişlerdir.

8 *'Arak-feşândur o da sanma rûy-ı deryâda*
Hurûş-ı mevce ile câ-be-câ habâb oldı

“Denizin yüzünde gördüğün kabarcıkları, dalgaların kabarcıkları sanma, onlar denizin teridir.”

Temmuz ayının kavurucu sıcaklarından dolayı insanlar terlerler. Bedenleri terden dolayı sırlıklam olur. Şair, bu düşünceden hareketle denizlerde dalgaların coşmasından dolayı oluşan hava kabarcıklarını denizin teri olarak görmektedir. Bu

¹³ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara 1998, C.1, s.456.

sıcaklığa deniz bile dayanamamakta, o da terlemektedir. Şair teşhis sanatıyla denizdeki kabarcıkları insan terine benzetmiştir.

9 *O dem ki zibiş-i tahrîr-i vasfı temûzun
Murâd-ı mâşite-i tab'-ı müstetâb oldu*

“Güzellikleri ortaya çıkaran süsleyici kadın, Temmuz’un vasfını tasvir etme hayaline ulaştı.”

Temmuz ayında güneşin ışıkları, dünyadaki nesnelere daha yakından temas ettiği için, bu nesnelere parlamaya başlarlar. Bu parıldayışlar aynen güzelin üzerinden serpiyen ve yüzüne sürülen pullara benzer. Maşşatenin işi gelini süslemek ve güzel görünmesini sağlamaktır. Temmuz ayında her şeyin, gelinin üzerindeki pullar gibi parlaması, maşşatenin bütün dünyayı pullarla süslemesine benzeten şair, süsleyicinin amacına ulaştığını söylüyor. Yeryüzünde parlayan nesnelere gelinin üzerindeki pullara benzetilmiştir. Süsleyici ise güneştir.

10 *İdüp külâle-i dûşîze-i hayâle eser
Çü reng-i surh-ı ulüvv hod-be-hod hizâb oldu*

“Güneşin ışığı genç kızın kıvrık saçlarına vurunca, o kırmızı renkli saçlar kendiliğinden kızarmaya ve parlamaya başladı.”

Şair bu beyitte, güneş ışıklarının yansımaları dolayısıyla saçların kızıl renge büründüğünü ifade etmektedir. Bu benzetmeyi saça kına yakma olayı ile bütünleştiren şair, böylece güneş bir önceki beyitte olduğu gibi yeryüzünü süslediği gibi, güzellere de süslemektedir.

11 *İdüp güdahte simin kurs-ı mâh-ı temûz
Degül hilâl-i felek halka sâz-ı bâb oldu*

“Temmuz ayının kubbesi gümüş gibi eriyip, değil feleğin hilali gökyüzü evinin kapısının tokmağı oldu.”

Sâmî'nin Temmuziyve'sinde benzetme unsurlarını ve Temmuz ayının özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1-Temmuz ayının gelmesiyle her yer ısınır ve hararetlenmeye başlar.
- 2-sıcak havanın tesiri ile yanaklardaki ter gül suyuna dönüşür.
- 3-sıcaklığın etkisi ile denizler kurur ve balıklar kebab olur.
- 4-temmuz sıcaklığında yeryüzündeki bütün zerrecikler ateşli top haline gelirler.
- 5-bu mevsimde yağın yağmurlar tabiata ve insana zararlıdır. Yağmurlar gökten yağın ateşli toplara benzer.
- 6-yağmur bulutu katılığı dolayısıyla çeliğe benzetilerek, yağmurun yağmasını çeliğin erimesi olarak gösterilir.
- 7-sıcaklıktan dolayı havada uçan bütün kuşlar yanarak kömür haline gelirler.

8-bu sıcak havadan dolayı denizler bile terlemeye başlar.

9-güneşin ışıklarının yeryüzündeki nesnelere yansımından dolayı oluşan parlaklık, gelinin üzerine sürülen parlak pullara benzetilir.

10-güneş ışıklarının parlaklığı saçlara yansırken kızıl renge dönüşerek, saçta kına yakılmış gibi olur.

E) Divan Şiirinde Temmuziyyeler:

Bu bölümde, taramış olduğumuz divanlardan çıkardığımız temmuziyyeleri antoloji halinde yayınlamayı uygun gördük. Yaptığımız uzun araştırma sonucu altı adet Kaside nazım şeklinde yazılmış temmuziyye tespit ettik. Gazel ve diğer nazım şekilleriyle yazılmış bu türün örneğine rastlayamadık. Divan şiirinde temmuziyye türünü ortaya çıkaran bu şiirleri, bu konu üzerinde araştırma yapmak isteyen araştırmacılara kolaylık sağlamak amacıyla burada yer veriyoruz.

Nef'i (ö.1635):

Temmuziyye Der-Medh-i Vezir-i A'zam Nasuh Paşa¹⁴

Yine irişdi temûz oldu cihân pür-tef ü tâb
Girdi bir hilkate hep âteş ü bâd âb u türâb

Erdi bir gâyete te'sîr-i hevâ kim bir mûr
Bir dem-i germ ile eyleridi deryâyı serâb

Hâk bir mertebe germ oldu ki devrân edemez
Nice tûfân ile bir zerre gubârın sîrâb

Dökülen hâke bu fasl içre değildir bârân
Hûy-feşân olmadadır tâb-ı temûz ile sehâb

Böyle germâda ki deryâları huşk etdi hevâ
Kûhdan zâhir ü cârî olanı sanmanız âb

Tâb-ı mihr oldu güdâzende-i mihr eyler
Ma'den-i sîm olan yerleri bahr-ı sîm-âb

Nazm için vafını bu fasl-ı cahîm-efrûzun
Etse bir şâir eger tab'ına tevcîh-i hıtâb

Düşmedin dâm-ı hayâle dahi bir demde eder
Tâb-ı endîşesi murgân-ı ma'âniyi kebâb.

¹⁴ Nef'i Divanı, (hızl.: Metin Akkuş), Ankara 1993, 32. Kaside, s.150-152.

Isınırdı yerine ka'r-ı çeh-i dūzahda
Etse Fir'avnu felek böyle hevâda gark-âb

Döndü hâkister-i pür-ahkere rîk-i ummân
Ahkerî gevher ü tennûr-ı pür-âteş girdâb

Aks-ı hâl-i ruh-ı hûbâna döner âyinede
Düşse deryâda eger mihre mukâbil dūr-i nâb

Oldu pür-tâb o kadar şiddet-i germâdan kim
Andırır hâlet-i ser-germî-i uşşâkı habâb

Erdi ol dem ki sipend-i ser-âteş gibi hep
Sâbitât-i feleği ede yerinden pertâb

Bir de sâbit ü seyyâr ü müneccimler ele
Hükm için dahi ne tekvîm ala ne usturlâb

Nem-çekân oldu felek kubbe-i germâbe gibi
Zann eder nâzil olan katreyi kim görse şihâb

Ne durur zer-ger-i dehr ana ta'accüb ederim
Bu kadar olmuş iken pûte-i gerdûn pür-tâb

.....
Nite kim tâb-ı cihân-sûz-ı temûz ile olur
Âlem-i âteş-gede vü âb ü hevâ âteş-tâb

Nâili (ö.1666):

*Temmuziye Der-Medh-i Vezir-i A'zam Mehmed Paşa*¹⁵

Temûzdur ki cihân gark-ı tef ü tâb olmuş
Zemîn güdâhte-i tâb-ı âfitâb olmuş

Arak-feşânî-i hûrşîdi gör ki tâbından
Serâb lücce olup lücceler serâb olmuş

İlac-ı derd-i ser etsin dîv-i tabîb-i zamân
Bu demde var ise pür-tâb-ı ıztırâb olmuş

¹⁵ Nâili Divanı, (hızl.: Haluk İpekten), Ankara 1990, 18. Kaside, s.81-83.

Terâveş-i arak-ı verd-i âfitâb ile çarh
Misâl-i şîşe-i inbîk pür-gülâb olmuş

Girip tabî'at-ı nâra hevâ harâretten
Fürûgu şu'le-zen-i penbe-i sehâb olmuş

Şafak değil o perâkende şu'leden filhâl
Tamâm-ı dâmen-i eflâk lem'a-tâb olmuş

Tenûr-ı nâre dönüp tâb-ı mihirden deryâ
Fezâ-yı bahra murgâniyan kebâb olmuş

Tarîk-i âb kesilmiş bu lücceler yekser
Hücûm-ı leşger-i germâ ile harâb olmuş

Bu dem ki zâ'il olup hüsn-i müste'âr-ı bahâr
Cemâl-i pîrezen-i dehr der-nikâb olmuş

Olup çekîde araklar zemîne rüyundan
Hezâr şerm ile gark-ı hoy-ı hicâb olmuş

Edip yâ nâv-ı zemîne eser harâret-i şems
Teninde her ser-i mû çeşme-sâr-ı âb olmuş

Kılıp yâ hün-ı ma'âdin urûk-ı hâkde cûş
Güzâriş-i tef-i hûrşîd ile müzâb olmuş

Değil vücûduna âbın sebep bu cümle cihân
Nukûd-ı bezl-i kef-i sadr-ı kâm-yâb olmuş

Ki vefretinden olup tabe-i zemîni muhît
Tef-i temûz ile külçe sîm-i nâb olmuş

.....

Hemîşe tâ ki bu vâdide her temûz u şitâ
Kıyâm-ı çâder-i eflâk-i bî-tınâb olmuş

Râmi (ö.1640):

*Temmuziye der Sitâyiş-i Mustafa Efendi Kâd-ı Haleb-i Şehbâ*¹⁶

Eyyâm-ı temûz-i sâl-i gerdân
Sahrâ-yı cihânı itdi sûzân

¹⁶ Râmi Divanı, (hzl.: Erdal Hamami), Ankara 2001, 20. Kaside, s.166-168.

Bir mertebe oldu germ-i gerdûn
Âteş dökülür zemîne her ân

Mâhileri şimdi âb içinde
Te'sîr-i hararet itdi büryân

Sahrâ-yı zemîni bahr-ı âteş
Emvâc-ı şererle itdi ummân

Tûfâne dönüp şerâr-ı bâhur
Gark-âb-ı hararet oldu ekvân

Bir sûz ü güdâzı var ki güyâ
Mecnûn-ı muhabbet oldu devrân

Germiyyet-i tab-ı şu'le-zârun
Âteş-gedesi olup şebistân

Meclisde tutuşdı câm-ı bâde
Mânend-i çerâğ-ı mâh-ı rahşân

Germâbeye tondı sahn-ı âlem
Her cânibi oldu âteş-efşân

Ser-pûş-ı felekde oldu tebden
Encüm gibi katreler nümâyân

Âteş saçar oldu bâd-ı gül-bîz
Çün şu'le-i nâr-ı şâm-ı hicrân

Güller yerine çemende her dem
Ahker bitürür şerâr-ı nirân

Sahrâ-yı felek tutuşdu güyâ
Yandı büt-i mihre murg-ı perrân

Kalmadı çemende sebze-i ter
Hâkistere döndi sahn-ı bostân

Her katre-i şebnem oldu ahker
Dağ oldu derûn-ı verd-i handân

Âh-ı dil-i bülbül ol hevâda
Gencine-i bağa oldu sü'bân

Kim itdi hevâlar i'tidâlin
Olsa n'ola rûz u şeb perişân

Geşt itse fezâ-yı bağa âdem
Harrâka gibi olurdu sûzân

El-kıssa eger bu demde nâ-geh
Yekrân-ı nesîm-i âteş-efşân

.....

Tâ kim ola sâl-i çâr-faslın
Hengâm-ı temûz-i sûz-i nirân

Fehîm-i Kadîm (ö.1648):

*Kaside*¹⁷

El-âtaş geldi yine tâb-ı temûz-ı şu'le-tâb
Reşk-i deşt-i Kerbelâ itdi zemîni âfitâb

Âteş-i dem olmadan kaknûs-ı zerrîn-bâl-ı çarh
Kendü de olsa âceb mi şu'lesi içre kebâb

Pûte-i eflâki zer-ger-i üstâd-ı mihr
Ol kadar pür-tâb u sûzân kim degüldür mâh-tâb

Katre-i sîm-âb-veş bir yirde idüp ictimâ'
Külçe oldı rîze-i sîm ahterân olup müzâb

Şîşe-hâne zann ider ehl-i basîret şübhesiz
Kızdı tâb-ı mihrden ol denlü bahr-ı pür-habâb

Ola i'câz-ı yed-i beyzâ n'ola bî-i'tibâr
Tâb-ı mihr itdi cihânı ol kadar pür-tef ü tâb

'Unsur-ı nârı eritdi germi-i tâb-ı hevâ
Şu'le-i seyyâlesidür görinen yer yer şihâb

Her büt-i rengîn-i sîmîn-sâ'idün mânend-i şem'
Pençesinde şu'le-vârî berk urur reng-i hidâb

¹⁷ Fehîm-i Kadîm Divanı, Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Divanı ve Metninin Bugünkü Türkçesi, (hzl.: Tahir Üzgör), Ankara 1991, 5. *Kaside*, s.122-1129.

Ol kadar oldı harâretden rutûbet huşk-tab'
'Âmdur bu demde ol resme rüsûm-ı inkılâb

'Aks-i ebr ü zülf-i sâkî sâye-güster olmasa
Mahv olurdu berk-ı hâtîf gibi câm içre şarâb

'Âlem-i cev kûh-ı Kâf'a döndi gerd-i tîreden
Kullesinden ejder-i âteş-feşânîdür sehâb

Münkesif zâhir olur ger bahra düşse 'aks-i mihr
Ol kadar gerd-i kederden tîre vü târ oldı âb

Misl-i engişt-i siyeh kim ahker-i sûzân olur
Al tûtî oldı germî-i hevâdan her gurâb

Sâye-i bâlinde bir dem râhet ümmîdiyle kebk
İtdi 'amden kendüyi per-tâb-ı çengâl-i 'ukâb

Tâb-ı germâdan letâfet buldı ecsâm-ı sakîl
Ol kadar kim âba dökse guteğ-hor olmaz türâb

Öyle te'sîr-i güdâz itdi sirâyet dehre kim
Oldı deryâda yine terkâr katre dürr-i âb

Böyle bir duzâh-eser nâri tabî'at faslâda
Ağlamazdum halk-ı 'âlem çekse bin dürlü 'azâb

Âh ammâ neyleyim dâğ itdi bu âteş beni
Âfitâba hânümânun ola gün günden harâb

'İşve-kârüm nâz-perverdüm gül-i nazûk-tenüm
Şu'le-âsâ tâbdan itdün serâpâ ıztırâb

Mahz-ı âteş eyledi te'sîr-i germâ ol mehi
Olsa ger ma'zûrdur 'âşıklara germ-i 'itâb

'Ârız-ı hûy-rizini seyr eyle tâb-ı mihrden
Görmedünse çıkduğın gül-berg-i âteşden gül-âb

Katre katre hûy degül berg-i gülinden mevc-zen
Şebnem-âsâ âb oldı şu'le-i reng-i hicâb

Eyledi meşşâtelüg te'sîr-i germî-i hevâ
Turrasın itdi nesîm subh-dem pür pîç ü tab

Huşk ise ger la'li âb-ı Hızr'dan bir katredür
Bu hevâda çeşme-i âb-ı hayât olur serâb

Eylemez çün tâbiş-i hurşid hurşide eser
Anun çün âfitâbum cilve eyler bî-nikâb

Âfitâba âfitâba el-hazer sad-el-hazer
Ol meh-i hüsnüm yakup yandırmadan kıl ictinâb

Yohsa vallâhî senün bir âh-ı 'âlem-sûz ile
Eylerem ahvâlünü 'arz-ı der-i gerdün-cenâb

Şu'le-i hurşid-i kahr-ı pâdişâhîden sakın
Kim senün gibi şerâre zerresi var bî-hisâb

Mustafa Sâmî (ö.1734):

*Temmüziyye*¹⁸

Temûz irişdi cihân gark-ı tef ü tâb oldu
Zemîn hararetle vakf-ı pîç ü tâb oldu

İdüp kemâl ile germiyyet-i hevâ te'sîr
Çekîde-i 'arak-ı gülruhân gülâb oldu

Düşünce pertev-i hürşid ka'r-ı deryâya
Derûn-ı yemmede olan mâhiyân kebâb oldu

O denlü şiddet-i tâb-ı temûz kim zerrât
Cihânda her biri bir kurs-ı âfitâb oldu

Bu demde katre-i bârân degül harâretten
O denlü püte-i gerdün pür iltihâb oldu

Siyeh gamâmı güdâzendegi-i hürşidi
Misâl-i külçe-i fulâd eritdi âb oldu

Bu fart-ı hürri-hevâ iştîdâd-ı germâdan
Tuyûra bâ'İstanbul-i hem-reng-i gurâb oldu

'Arak-feşândur o da sanma rûy-ı deryâda
hurûş-ı mevce ile câ-be-câ habâb oldu

¹⁸ Divan-ı Sâmî, Bulak Matbaası, 1253 (M 1837), 5. *Kaside*, s.33-35.

O dem ki zibîş-i tahrîr-i vasfı temûzun
Murâd-ı mâşite-i tab'-ı müstetâb oldu

İdüp külâle-i dûşize-i hayâle eser
Çü reng-i surh-ı ulüvv hod-be-hod hizâb oldu

İdüp gûdahte simin kurs-ı mâh-ı temûz
Degül hilâl-i felek halka sâz-ı bâb oldu

Subhizâde Aziz (ö.1784):

Temmuziyye Der-Teşekkür-i Medrese Berây-ı Râgıb Paşa¹⁹

Şiddet-i germâdan âlem buldı şöyle piç ü tâb
Oldı her bir çüb-i lâne bülbüle sîh-i kebâb

Sûziş-i hûrşidden havf ile eylerse sezâ
Şu'le-i nârı semender hayme-i zerrîn-tınâb

Bahr-i ummânı kurıtmak hâleti zâhir olup
Akmağa yüz tutdı deryâ gibi pûlâd-ı müzâb

Bu hararet ile yer yer âbile itmiş zuhûr
Cism-i âb üzre bedîdâr olanı sanma habâb

Eylemekde fart-ı şevkinden semâ'-ı dem-be-dem
Seyr idüp murg-ı hevânun yandüğün murg-ı kebâb

Sûziş-i mihr-i cihân-tâba nigeş-endâz olup
Yanmağa şem'a ider pervâne bülbülden hicâb

Şöyle âteş-tâbdur âlem ki bî-şübhe ider
Bâddan âdem dem-i İsâ da olsa ictinâb

Tâb-ı germâdan penâha uça çeşminde n'ola
Şimdi murgân-ı hevânun sâye-i perr-i 'ukâb

Herkesün mânend-i şem' olur zebânı sûznâk
Yâdına gelse eger sehv ile lafz-ı âfitâb

Sûziş-i hûrşidden yok hâsılı cây-ı menâs
Kendüni ilkâ-yı bahr itsen çü aks-ı mâh-tâb

---

¹⁹ Subhizâde Aziz ve Divanı, (hzl.: Sadık Erdem), Isparta 2001, 1. Kaside, s.5-6.

Sâyebân ide meger zıll-i zalîl-i re'fetin
Ol hü mâ-yı evc-i ikbâl âsaf-ı gerdûn-cenâb

.....
Tâb-ı temmûz ile tâ kim tâbe-i gerdûna
Beyza-i matbûh-veş devr ide mâh u afitâb

BİBLİYOGRAFYA

- A. Atilla Şentürk, 16. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler, Kitabevi Yay., İstanbul 2002.
- Afyoncu, Erhan, “*Vekayi'nüvis Arpaemini-zâde Mustafa Sâmî'nin Hayatı Hakkında Yeni Bilgiler*”, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, S.1, İstanbul 1999, s.235-242.
- Ahmed Paşa Divanı, (hzl.: Ali Nihad Tarlan), Akçağ Yay., Ankara 12992.
- Ayan, Hüseyin, Cevri, -Hayatı, Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni-, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1981.
- Behiştî Divanı, (hzl.: Yaşar Aydemir), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- Divan-ı Sâmî, Bulak Matbaası, İstanbul 1253 (M 1837).
- Erzurumlu Zihni Divanı, (hzl.: Muhsin Macit), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Fehîm-i Kadîm Divanı, Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Divanı ve Metninin Bugünkü Türkçesi, (hzl.: Tahir Üzgör), Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1991.
- Haşmet Külliyyatı, -Divan, Senedü's-Şuâra, Vilâdetnâme, İntisâbü'l-Mülûk-, (hzl.: Mehmet Arslan-İ. Hakkı Aksoyak), Sivas 1994.
- Kahramanoğlu, Kemal, Sâmî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya 1995.
- Kırzioğlu, Banıççek, Şeyh Vaızâde Muhammed Hamid ve Divançesi, Ankara 1987.
- Nabi Divanı, (hzl.: A. Fuat Bilkan), 2 C., Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.
- Nâili Divanı, (hzl.: Haluk İpekten), Akçağ Yay., Ankara 1990.
- Necati Beg Divanı, (hzl.: Ali Nihad Tarlan), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.

- Nef'i Divanı, (hzl.: Metin Akkuş), Akçağ Yay., Ankara 1993.
- Nev'î Divanı, (hzl.: Metol Tulum-M. Ali Tanyeri), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1983.
- Ömer Ferit Kam, Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı, (hzl.: Halil Çeltik), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998.
- Pala, İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yay. Ankara 1991.
- Râmî Divanı, (hzl.: Erdal Hamami), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.
- Sefercioğlu, M. Nejat, “*Divan Şiirinin Çevreye Bakışı*”, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, S.1, İstanbul 1999, s.67-86.
- Subhizâde Aziz ve Divanı, (hzl.: Sadık Erdem), Fakülte Kitabevi, Isparta 2001.
- Tolasa, Harun, Ahmed Paşanın Şiir Dünyası, Akçağ Yay., Ankara 2001.
- Zâti Divanı, -Gazeller Kısmı-, (hzl.: Ali Nihad Tarlan), C.1, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1968.

ABSTRACT

The part teşbib of Kaside, one of the types of nazim in Divan Poetry has a large importance in handling the types of Divan Poetry. The types in this part also highlight the social structure of this type of poetry. The mostly preferred subject İstanbul 'bahariyye' in the teşbibs in wich time-place depictions are given place to a large extent.

The subject we have dealt with in this study İstanbul Temmuziyye, a subject not adequately dealt with by the Divan Poets. One of the main reasons for this can be that the summer has no quality but high temperature and Sovyet not enough verses can be produced then.